

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-11>

УДК 339.56

Туреччина – міжнародний торговельний партнер України

Федун І.Л.

доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного університету

Генералов О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена сучасним міжнародним торговельно-економічним відносинам між Україною та Турецькою Республікою. Розглянута структура експорту, імпорту, зовнішньоторговельний оборот та сальдо між країнами. Проаналізовано сьгоднішню структуру економіки Турецької Республіки, фактори економічного зростання, загальнодержавні програми з підтримки експорту, діяльність Центрального банку та досвід зі створення інфраструктури для підтримки експорту.

Ключові слова: Україна, Турецька Республіка, Туреччина, українсько-турецькі відносини, міжнародна торгівля, експорт, імпорт, зовнішньоторговельний оборот, зовнішньоторговельне сальдо.

Федун И.Л., Генералов А.В. ТУРЦИЯ – МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТОРГОВЫЙ ПАРТНЕР УКРАИНЫ

Статья посвящена современным международным торгово-экономическим отношениям между Украиной и Турецкой Республикой. Рассмотрена структура экспорта, импорта, внешнеторговый оборот и сальдо между странами. Проанализированы сегодняшнюю структуру экономики Турецкой Республики, факторы экономического роста, общегосударственные программы по поддержке экспорта, деятельность Центрального банка и опыт по созданию инфраструктуры для поддержки экспорта.

Ключевые слова: Украина, Турецкая Республика, Турция, украинский-турецкие отношения, международная торговля, экспорт, импорт, внешнеторговый оборот, внешнеторговое сальдо.

Fedun I.L., Generalov O.V. TURKEY IS AN INTERNATIONAL TRADING PARTNER OF UKRAINE

The article is devoted to the modern international trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey. The structure of export, import, foreign trade turnover and balance between countries are considered. The present structure of the economy of the Republic of Turkey, factors of economic growth, national programs for export support, activity of the Central Bank and experience in creation of infrastructure for export support are analyzed.

Keywords: Ukraine, Turkish Republic, Turkey, Ukrainian-Turkish relations, international trade, export, import, foreign trade turnover, foreign trade balance.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин Турецька Республіка (ТР) набуває статусу вагомого гравця, розширює географію розповсюдження своїх інтересів і заявляє про наміри стати вагомим глобальним лідером. Після отримання Україною незалежності українсько-турецькі відносини розвиваються доволі інтенсивно. Туреччина на сьогодні є одним з найважливіших торговельних партнерів України, з яким наша держава традиційно має додатне сальдо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні основи досліджень міжнародних торговельно-економічних відносин між Україною та Турецькою Республікою присвячені праці як вітчизняних так і зару-

біжних дослідників: Болгов В.В., Алієв М.М., Айдинкая І.Я., Енверов Р.Р., Ханін І.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження механізмів стимулювання та розвитку експорту Турецької Республіки та аналіз сучасних торговельно-економічних відносин з Україною.

Виклад основного матеріалу. Група стратегічного планування (ГСП) під співголюванням міністрів закордонних справ України та Турецької Республіки є підготовчим елементом для проведення засідань українсько-турецької Стратегічної ради високого рівня. Міжурядова комісія з торговельно-економічного співробітництва (останнє засідання Комісії відбулося в Анкарі 12 квітня 2018 року).

Договірна-правова основа співпраці двох країн забезпечується понад 130 чинних документів [1]. Ключові політичні документи: Договір про дружбу і співробітництво між Україною і ТР (04.05.1992), Спільна декларація про створення Стратегічної ради високого рівня між Україною та ТР (25.01.2011 р.), якою було зафіксовано встановлення стратегічного партнерства між двома країнами. Стратегічна рада високого рівня (СРВР) є найвищим консультаційним органом між Україною та Туреччиною, який охоплює стратегічні сфери двосторонніх відносин. Зазначений механізм очолюють президенти обох країн.

На території України здійснює діяльність понад 600 підприємств з турецьким капіталом. Постійний розвиток економічних відносин забезпечує країнам зростання торговельного обігу товарів.

Так, за 2017 р. торговельний обіг товарами між Україною та Туреччиною збільшився порівняно з минулим періодом на 20,1% і становив 3,780 млрд дол. США. Експорт

товарів з України до Туреччини збільшився на 22,9% і становив 2,518 млрд дол. США, а імпорт товарів з Туреччини в Україну збільшився на 14,9% і становив 1,262 млрд дол. США. Сальдо у торгівлі товарами за цей період для України залишилось додатним – 1,256 млн дол. США (табл. 1).

У цей період основними статтями експорту до Туреччини у цей період були: чорні метали – 42,4% (обсяги поставок збільшились на 9,7%); зернові культури – 9,4% (зростання на 1419,9%); насіння і плоди олійних рослин – 11,9% (зростання на 3,1%); деревина і вироби з деревини – 5,5% (падіння на 1,3%); жири та олії тваринного або рослинного походження – 4,2% (падіння на 10,1%); руди, шлаки та зола – 3,8% (зростання на 90%), та близько 23 % товари інших товарних груп (рис. 1).

У цей же період основними статтями імпорту в Україну були: цитрусові – 29,7% (зростання 2,3%), овочі 2,7 (падіння на 10,9%); горіхи – 9,8% (падіння 21,6%); пластмаси, полімерні матеріали – 6% (зростання на

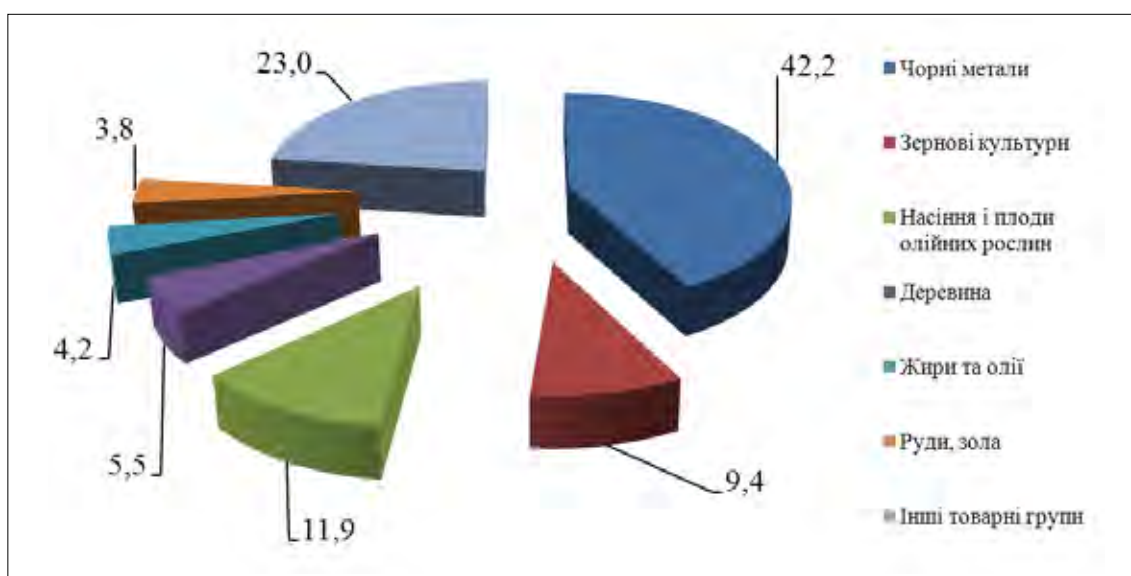

Рис. 1. Структура експорту товарів між Україною та Туреччиною, %

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики: www.ukrstat.gov.ua

Таблиця 1

Експорт-імпорт товарів між Україною та Туреччиною, тис. дол

Роки	Експорт	Імпорт	Торговельне сальдо	Зовнішньоторговельний оборот
2013	232827,2	1813759,4	-1580932,2	2046586,6
2014	300837,1	877740,8	-576903,7	1178577,9
2015	270320,0	643263,9	-372943,9	913583,9
2016	234467,1	820704,7	-586237,6	1055171,8
2017	288160,1	942988,9	-654828,8	1231149,0

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики: www.ukrstat.gov.ua

6,9%); насіння і плоди олійних рослин – 6,7% (зростання на 17,7%); котли, машини – 10,6% (зростання на 22,3%); засоби наземного транспорту крім залізничного – 11,2% (зростання на 57,5%); чорні метали – 4% (зростання на 88,1%), тютюнова сировина 4,2% (зростання 1.2%) (рис. 2).

У 2017 році торговельний оборот послугами між Україною та Туреччиною зріс порівняно з відповідним періодом 2016 р. на 20,1% та склав 521,8 млн дол. США. Обсяги експорту українських послуг до ТР зменшились на 7,3% та склали 164,3 млн дол. США. Обсяги імпорту послуг з Туреччини до України зросли на 23,9% та становили 357,5 млн дол. США. Сальдо у торгівлі послугами залишилось для України негативним – 193,4 млн дол. США.

У 2017 р. основними статтями експорту послуг до Туреччини були: транспортні послуги – 85,9% (зменшення на 11,6%); послуги, пов'язані з подорожами – 6,2% (зростання на 88%); ділові послуги – 3,8% (зростання на 46,3%); послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 2,3% (зростання на 21,3%).

У цей же період основними статтями імпорту в Україну були: послуги, пов'язані з подорожами – 70,4% (зростання на 26,1%); транспортні послуги – 23,3% (зростання на 29,9%); ділові послуги – 2,6% (зросли на 144,1%); державні та урядові послуги – 1% (зростання на 10%) [2].

Певне уповільнення темпів економічної співпраці між Україною та Туреччиною

пов'язане з об'єктивними факторами, зокрема, агресією Росії проти України, конфліктом у Сирії, нестабільною ситуацією в Єгипті, а також уповільненням темпів економічного зростання в самій Туреччині. Але, незважаючи на тимчасові труднощі, керівництво двох країн оптимістично дивиться в майбутнє. Так, Україна і Туреччина мають намір до кінця 2018 р. збільшити товарообіг до 30 млрд доларів.

Існує значний потенціал для розвитку двостороннього стратегічного науково-технічного співробітництва в рамках масштабних високотехнологічних проектів в авіакосмічній та оборонно-промисловій сферах. За результатами зустрічей у 2016-2017 рр. на найвищому політичному рівні сторони досягли домовленість про створення спільної робочої групи з координації стратегічних проектів (СРГ). Завдяки ефективному функціонуванню СРГ наразі українсько-турецьке співробітництво включає широкий спектр поточних та перспективних спільних стратегічних проектів та охоплює такі напрямки, як авіація та космос, наземні системи, флот та кораблебудування, спеціальна техніка та приладобудування [3].

Наразі сторони активно працюють над практичною реалізацією домовленостей, досягнутих на найвищому рівні, зокрема створенням спільного авіабудівного підприємства, модернізацією турецької броньованої техніки українськими системами захисту та динамічної броні, їх оснащення українськими силовими агрегатами українського виробництва.

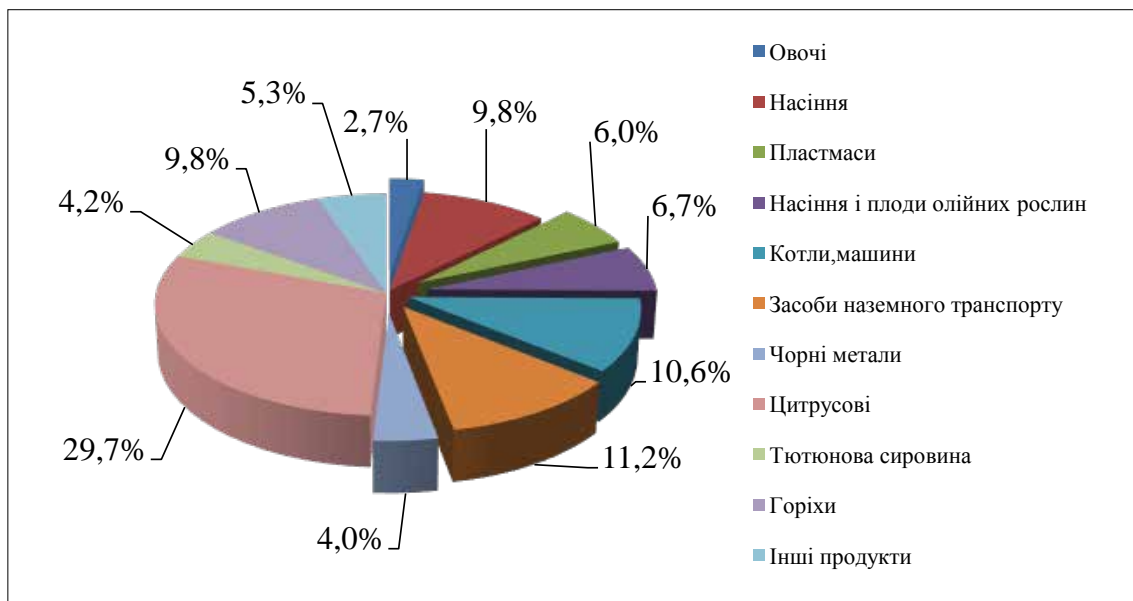

Рис. 2. Структура імпорту товарів між Україною та Туреччиною, %

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики: www.ukrstat.gov.ua

Окремим треком активно розвивається співпраця в сфері авіаційного двигунобудування для турецьких БПЛА та інших авіаційних платформ. Загалом співпраця в авіа-космічній та оборонно-промисловій сферах включає близько 30 проєктів.

За розміром економіки Туреччина посідає 17-те місце в світі та 6-те – в Європі. Якщо подивитися на основні економічні показники розвитку цієї країни, то можна побачити, що за 2003-2016 рр.:

- ВВП ТР виріс з 236 млрд дол. до 857 млрд при цьому його середньорічне зростання становило близько 6%;

- у Туреччину надійшло 180 млрд дол. прямих іноземних інвестицій;

- бюджетний дефіцит зменшився з 10 до 0,1% ВВП, а державний борг – з 60 до 33% ВВП.

Успіх Туреччини базується на швидко і успішно проведених структурних і інституційних реформах; чіткій стратегії розвитку; розвитку інфраструктури та бюджетно-податкових стимулах зростання.

Проаналізувавши сьогоднішню структуру економіки ТР, можна зазначити, що вона є високотехнологічною та експортоорієнтованою:

- обробна промисловість становить 81% валового національного продукту країни;

- машинобудування посідає 6-те місце за обсягом виробництва машин і обладнання в Європі при 90-відсотковому середньому рівні локалізації та високій технологічності виробництва;

- Туреччина стала одним із провідних світових виробників металургійної продукції, збільшивши за десять років (2007–2016) обсяг виробництва сталі на 42,4% (при цьому середньорічний приріст внутрішнього споживання сталі в країні становив 11,4% – найкращий показник у світі);

- сільське господарство є високотехнологічним, і за рівнем виробництва агропродукції країна посідає 6-те місце в світі і 1-ше – в Європі.

Факторами бурхливого економічного зростання стали:

- реалізовані структурні реформи; стимулюючі фінансово-податкова та грошово-кредитна політики;

- стратегія розвитку ТР з акцентом на малий і середній бізнес, експортну орієнтованість економіки та створення максимально сприятливих умов для залучення іноземного та внутрішнього капіталу.

Зацікавленість України в розвитку стратегічного партнерства з Туреччиною зумовлена також з огляду можливої імплементації у вітчизняну практику успішного інституціонального досвіду цієї країни в розвитку експортоорієнтованих сегментів національної економіки. Урядові програми стимулювання експорту пов'язані з п'ятирічними планами і цілями економічного розвитку, які реалізуються з метою:

- збільшення кількості робочих місць;
- стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв;

- підтримки МСП;

- надання підтримки турецьким компаніям задля формування позитивного іміджу та конкурентоспроможності турецьких товарів і послуг.

У ТР діють понад десять різних загальнодержавних програм з підтримки експорту, серед яких такі:

1. Підтримка в створенні нових експортних виробництв, модернізації діючих виробництв і наукових досліджень. Метою є стимулювання виробництва нової продукції або модернізації процесу виробництва, розробки нових технологій, які допомагають знизити собівартість їх впровадження. В рамках програми держава надає допомогу в залученні капіталу та інвестицій. Зокрема, спеціально створений у 1987 р. для сприяння експортерам Ексімбанк Туреччини надає дешеві кредити (до 3% річних, кредитний портфель банку близько 20 млрд дол.), або ж через агенцію розвитку МСП надаються гарантії за кредитами в комерційних банках (у 2017 р. надано урядових гарантій МСП на суму 50 млрд дол.) і т.ін. Крім пільгового кредитування, банк має спеціальні програми страхування експортних угод від торгових і політичних ризиків.

2. Програма підтримки розвитку конкурентоспроможності. Держава відшкодовує 75% витрат фірм-експортерів, пов'язаних із навчанням, консультаціями і зарубіжними відрядженнями, спрямованими на реалізацію проєктів, що мають на меті підвищити конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу на ринках зарубіжних країн, і на їх об'єднання в кластери з мінімальною участю десяти компаній. Максимальна сума відшкодування – 1,2 млн дол. на один проєкт.

3. Підтримка в залученні висококваліфікованих кадрів. Дає можливість МСП із категорії зовнішньоторговельних компаній наймати

співробітників з вищою освітою і досвідом ведення міжнародної зовнішньоторговельної діяльності, заробітна плата яким сплачується Мінекономіки Туреччини.

4. Державна підтримка експорту сільськогосподарської продукції. Мета програми полягає в підвищенні конкурентоспроможності турецьких товарів агросектору і збільшенні експортного потенціалу сільгосппродукції. Держава відшкодовує частину витрат за використання засобів зв'язку, електрики і природного газу, а також частково звільняє компанії від сплати податків.

5. Підтримка у зміцненні позитивного іміджу турецьких брендів за кордоном. Стимулюючи появу на міжнародному ринку якісних турецьких товарів, держава відшкодовує від 60 до 90% витрат фірм-експортерів, пов'язаних з проведенням презентацій і рекламних кампаній їхньої продукції за кордоном. Максимальна сума відшкодування – 250 тис. дол. на рік.

Важливу роль у підтримці експорту відіграє і Центральний банк ТР. Зокрема, він має у своєму арсеналі такий монетарний інструмент, як кредитування банків під заставу векселів і комерційних цінних паперів компаній (переоблік векселів, *rediscount credit*) [4].

Цілями надання кредитів під векселі є:

– збільшення міжнародних резервів ЦБ Туреччини (кредити надаються Центробанком у турецьких лірах, обслуговуються та погашаються – в іноземній валюті, відсоткову ставку прив'язано до LIBOR/EURIBOR з аналогічним терміном строковості);

– зниження дефіциту поточного рахунку платіжного балансу (кредити надаються банкам під заставу комерційних цінних паперів експортерів).

Спочатку, в 2008 р., ця програма була відповіддю на глобальну фінансово-економічну кризу, але згодом вона поступово розширювалася.

Загальний обсяг ліміту за такими кредитами у 2016 р. досягнув 20 млрд дол. (для порівняння – 2011-го цей ліміт становив 2,5 млрд). Поступово збільшувалися також граничні терміни надання таких кредитів (досягли 240–360 днів) і граничні суми кредитів для окремих типів компаній (2016-го для зовнішньоекономічних компаній – до 400 млн дол., для інших – до 350 млн).

Основними позитивними ефектами від нарощування ЦБ Туреччини обсягів кредитування під заставу векселів стало перетворення цього монетарного інструменту на важливе джерело поповнення міжнародних резервів і засіб фінансової підтримки експорту (табл. 2).

Упродовж останніх п'яти років ЦБ Туреччини не досягав своєї початкової мети – забезпечення цінової стабільності, ціль щодо якої з 2012 р. було визначено кількісно у вигляді приросту індексу споживчих цін у розмірі $5\% \pm 2$ в.п. Однак упродовж 2013-2017 рр. її не було досягнуто. Більш того, 2017-го інфляція прискорилося до 11,92% порівняно з 8,5% роком раніше.

У ТР уряд і Центральний банк постійно балансують між питанням стимулювання

Таблиця 2

Операції центрального банку Туреччини з переобліку векселів у 2011-2017 рр., млрд дол

Роки	Обсяг кредитів під векселі	Залишок непогашених кредитів під векселі на кінець року	Приріст ВМР за рахунок переобліку векселів	ВРМ на кінець року	Експорт товарів	Частка приросту ВМР за рахунок переобліку векселів у ВРМ, %	Частка кредитів під векселі у експорті товарів, %
2011	3,1	1,6	1,9	76,8	134,9	2,5	2,3
2012	10,5	3,8	8,3	98,3	152,5	8,4	6,9
2013	15,1	6,2	12,7	109,3	151,8	11,6	9,9
2013	15,3	8,5	13	105,4	157,6	12,3	9,7
2015	14,5	7,9	15,2	91,4	143,8	16,6	10,1
2016	18,1	10,9	15	90,6	142,5	16,6	12,7
2017	0 (н/д)	0 (н/д)	12,7	90,8	0 (н/д)	0 (н/д)	0 (н/д)

Дані станом на 30 листопада

Джерело: Сайт Державної служби статистики: – www.ukrstat.gov.ua

економічного зростання і таргетами інфляції. І на перший план виходять питання економічного зростання. Наприклад, через Агенцію по гарантуванню кредитів уряд у 2017 р. надав гарантії для малого і середнього бізнесу на суму близько 50 млрд дол. За оцінками ЦБ Туреччини, це додало до зростання ВВП близько 3-3,5% (без цієї програми зростання ВВП того року було б на рівні 3%). Темпи приросту кредитування в 2017 р. у Туреччині становили 20% (нам про це лише мріяти). NLP по цій програмі – менш як 1% на сьогодні.

Оскільки 60% турецького експорту забезпечують підприємства малого і середнього бізнесу, основна державна підтримка припадає на них. Фінансова підтримка МСП-експортерів здійснюється через регіональні агентства з розвитку, Комітет з промислового розвитку і підтримки малого і середнього бізнесу (KOSGEB) та інші державні організації. Програми підтримки експортерів мають термін три роки. За виконання програм відповідає Міністерство економіки.

Програми передбачають пряме бюджетне фінансування або надання гарантій з боку уряду Туреччину, покриття частини витрат на стимулювання експорту МСП.

Наведемо приклад однієї із програм KOSGEB щодо кредитної підтримки експортерів, які представляють малий і середній бізнес: скористатися кредитною підтримкою мають право МСП з кількістю персоналу не більш як 250 осіб і річним оборотом до 25 млн турецьких лір (7 млн дол.). Максимальна сума кредиту – 200 тис. дол., термін – 6 місяців, процентна ставка – 3,98% річних. Три чверті суми відсотків за кредитом погашає KOSGEB. Кредити надаються через банки, з якими у KOSGEB укладено угоди.

Розробка загальнодержавних програм стимулювання експорту та імпортозаміщення. Основні інструменти стимулювання (з урахуванням досвіду Туреччини) такі:

- звільнення від митних зборів на імпортне обладнання;
- звільнення від ПДВ при імпорті машин і устаткування;

- звільнення від податку на прибуток терміном до трьох років;

- державні кредити із зниженою відсотковою ставкою (через Укрексімбанк);

- кредити на спеціальних умовах від спеціалізованих фінансових фондів;

- компенсація за рахунок держави ставки по комерційних банківських кредитах (у розмірі до половини суми процентних платежів);

- надання землі під реалізацію проектів на безоплатній основі, створення відповідної інфраструктури для будівництва за рахунок місцевих бюджетів і т.ін.

Цікавим для вітчизняних управлінських структур є досвід зі створення інфраструктури підтримки експорту. У випадку із нашою країною це перш за все повна відповідна спеціалізація Укрексімбанку; робота ЕКА як організації страхування експортних кредитів, завдяки їй було розроблено:

- стратегію стимулювання імпортозаміщення для розвитку внутрішнього ринку, зниження частки імпорту у споживчому кошику і стабілізації цін;

- стратегію високотехнологічної індустріалізації України і розвитку експортоорієнтованих виробництв товарів з високою доданою вартістю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досвід ключових довгострокових напрямків економічної політики Туреччини може бути корисним для України, економіка якої поки знаходиться на «низькому старті» дистанції під назвою «наздоганяючий розвиток».

Узагальнюючи, можна стверджувати, що із огляду особливого статусу сучасної Туреччини в регіоні та світі, з огляду успішного досвіду ефективного використання нею експортноорієнтованих галузей для стимулювання економічного зростання та підвищення соціальних стандартів життя власного народу, з огляду чіткої позиції цієї держави щодо підтримки суверенітету України та засудження анексії Криму, поглиблення стратегічних відносин із Туреччиною має стати одним із головних пріоритетів України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угоди, що діють між Україною та ТР. URL: <http://istanbul.mfa.gov.ua/ua/documents/acts>
2. Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Туреччиною. URL: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/trade>
3. Науково-технічне співробітництво між Україною і Туреччиною. URL: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/science>
4. Стан та перспективи українсько-турецьких відносин. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/472>

REFERENCES:

1. Uhody, shcho diit mizh Ukrainoiu ta TR. URL: <http://istanbul.mfa.gov.ua/ua/documents/acts> (in Ukrainian).
2. Torhovelno-ekonomichne spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu i Turechchynoiu. URL: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/trade> (in Ukrainian).
3. Naukovo-tekhnichne spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu i Turechchynoiu. URL: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/ukraine-tr/science> (in Ukrainian).
4. Stan ta perspektyvy ukrainsko-turetskykh vidnosyn. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/472> (in Ukrainian).

Turkey is an international trading partner of Ukraine

Fedun I.L.

Doctor of Economic Sciences,
Professor at Department of International Economic Relations,
Kyiv National University of Trade and Economics

Generalov. O.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Economic Relations,
Kyiv National University of Trade and Economics

The purpose of the article is to study the mechanisms of stimulation and development of exports of the Republic of Turkey and to analyze the state of modern trade and economic relations with Ukraine.

The article is devoted to the modern international trade and economic relations between Ukraine and the Republic of Turkey.

At the present stage of development of international relations, the Turkish Republic acquires the status of a significant player, broadens the geography of the spread of its interests and declares its intentions to become a major global leader. After Ukraine's independence Ukraine-Turkey relations develop quite intensively. Turkey today is one of the most important trade partners of Ukraine, with which our state traditionally has a positive balance.

More than 600 enterprises with Turkish capital operate on the territory of Ukraine. Continuous development of economic relations provides countries with growth in trade turnover of goods.

There is considerable potential for the development of bilateral strategic scientific and technical cooperation within the framework of large-

scale hi-tech projects in the aerospace and defense-industrial spheres.

The success of Turkey is based on fast and successful structural and institutional reforms; clear development strategy; infrastructure development and fiscal stimulus growth.

The factors of rapid economic growth were: implemented structural reforms; stimulating financial-tax and monetary policy; Republic of Turkey development strategy with a focus on small and medium-sized businesses, export orientation of the economy and creation of the most favorable conditions for attraction of foreign and domestic capital.

In summary, it can be argued that given the special status of modern Republic of Turkey in the region and in the world, given the successful experience of efficient use of its export-oriented industries to stimulate economic growth and increase social standards of life of its own people, given the clear position of this state in supporting the sovereignty of Ukraine and condemnation the annexation of the Crimea, deepening of strategic relations with Turkey should become one of the main priorities of Ukraine.